

Iðjuþjálfafélag Íslands
Borgartúni 6
105 Reykjavík
www.ii.is

Reykjavík 19. maí 2020

Efni: Umsögn stjórnar Iðjuþjálfafélags Íslands vegna máls nr. 86/2020: Tillaga að endurhæfingarstefnu

Iðjuþjálfafélag Íslands (ÍPÍ) fagnar tillögum að endurhæfingarstefnu. Við tökum heils hugar undir með skýrsluhöfundum um nauðsyn þess að auka fjölbreytni í endurhæfingu hér á landi, bæta samfellu og yfirsýn auk þess að samræma skráningu og upplýsingar.

Skilgreiningin

Fram kemur í skýrslunni að endurhæfing hafi ekki verið skilgreind formlega áður hér á landi og lagt til að skilgreining Alþjóðaheilbrigðisstofnunarinnar (WHO) sem og leiðbeiningar hennar um stefnumótun og áætlanagerð verði notuð. Við erum sammála því að stuðst sé við skilgreiningu WHO en teljum hana of þrönga og bendum á að eigi endurhæfingarþjónusta að ná tilgangi sínum, þ.e. ávinningi fyrir fólk og samfélag þurfi víðara sjónarhorn. Við vekjum athygli á því að Heimssamband iðjuþjálfra (WFOT) hefur gefið út skilgreiningu sem einnig er byggð á WHO en felur í sér breiðari nálgun (sjá fylgiskjal: Occupational Therapy and Rehabilitation).

WFOT leggur áherslu á að endurhæfingarþjónusta þurfi að standa fólki á öllum aldri til boða með það markmið að efla færni og þátttöku í daglegri iðju og hlutdeild í samfélaginu - hvort heldur sem er í aðstæðum heima, í skóla, vinnu eða við tómstundaiðju. Þegar fólk upplifi misræmi milli eigin getu og þeirra krafna sem umhverfið felur í sér, þá hafi það gagn af endurhæfingarþjónustu. Endurhæfing sé valdeflandi samstarfsferli þar sem litið er á fulla þátttöku og hlutdeild í samfélaginu sem mannréttindi. Aðgengi að endurhæfingu þar með talið iðjuþjálfun þar sem hversdagurinn heima er í brennidepli (e. *reablement*) sé spurning um grundvallarmannréttindi. Í endurhæfingu sé tekið mið af vali og gildum notandans, nærumhverfisins og samfélagsins við forgangsörðun og markmiðssetningu svo viðkomandi megi lifa innihaldsríku lífi þar sem hann býr, elskar, starfar og leikur. Þetta samrýmist áherslum ÍPÍ um að allt fólk skuli hafa rétt og tækifæri til iðju og þátttöku.

ÍPÍ gerir því eftirfarandi breytingatillögu við skilgreiningu á endurhæfingu, bls. 9:

Endurhæfing miðar að því að efla líkamlega, andlega og félagslega færni fólks á öllum aldri sem býr við eða er hætt við færniskerðingu. Áhersla er lögð á sjálfstæði og sjálfræði fólks og möguleika þess á að lifa innihaldsríku lífi. Endurhæfing tekur mið af þörfum og aðstæðum hvers og eins og þeim umhverfispáttum sem kunna að hamla þátttöku fólks í daglegu lífi og draga úr lífsgæðum þess. Endurhæfing er samstarfsverkefni notanda þjónustunnar, fagfólks og aðstandenda. Hún felur í sér skýr markmið og krefst samfellu og samræmdra aðgerða sem byggja á bestu þverfaglegu þekkingu og viðurkenndu verklagi.

Reynsla, þekking og ICF

Áratugalöng hefð er fyrir því að iðjuþjálfar starfi í þverfaglegum teymum á sjúkrahúsum og öðrum stofnunum sem sinna endurhæfingu. Þeir hafa jafnframt átt stóran þátt í þróun þekkingar og þjónustu innan endurhæfingar gegnum tíðina. Iðjuþjálfar hafa stundað rannsóknir og fræðimennsku á þessu sviði auk þess að hanna, þýða og staðfæra matstæki sem eru skjólstæðingsmiðuð og nýtast innan endurhæfingar. Þegar úrræði í heilbrigðis- og velferðarkerfi hefur skort þá hafa frumkvöðlar innan iðjuþjálfunar á Íslandi skapað nýjar lausnir. Má þar nefna Klúbbinn Geysi, Janus endurhæfingu, Hugarafi, Ljósið og Hlutverkasetur, Bara123 ehf, Heimastyrk og TravAble.

Hugmyndafræði og nálgun iðjuþjálfar fellur vel að markmiðum endurhæfingar og rík áhersla er lögð á aðferðir hennar í menntun iðjuþjálfar bæði hér á landi og erlendis. Íslenskir iðjuþjálfar hafa frá upphafi þekkt vel til ICF flokkunarkerfisins um færni, fötlun og heilsu enda voru norrænir kollegar þátttakendur í þróun þess og hagnýt tengsl eru milli ICF og iðjuþjálfunar. Við erum meðvituð um kosti þess og galla en það hefur meðal annars verið bent á að flokkunarkerfið nái ekki að spanna umfang og margbreytileika þátttökuhugtaksins. Engu að síður teljum við mjög jákvætt að nýta líkanið sem leiðarljós í endurhæfingarþjónustu og að fundin sé leið til að hagnýta þá flokkun og skráningu á færni og fötlun sem ICF býður upp á.

Þverfagleg teymisvinna er grundvallarþáttur endurhæfingar og samræmist gagnreyndri þekkingu og viðurkenndu verklagi. Endurhæfingarteymi þarf að hafa lykilmargstéttir, þar með talda iðjuþjálfar innanborðs sem deila sameiginlegri sýn á verkefnin. Mikilvægt er að kjarnateymi hafi síðan greiðan aðgang að sérhæfðara fagfólki þegar mál eru flókin og margþætt. Brýnt er að samlegðaráhrif teymisvinnunnar séu í forgrunni og starfið byggi ekki einungis á fjölfaglegri hópavinnu. Í endurhæfingarstefnu þurfa meðal annars að vera skýr viðmið um faglega samsetningu endurhæfingarteyma þannig að það sé ekki undir stjórnanda á hverri stofnun komið að ákvarða það. Hér á landi má víða finna endurhæfingarþjónustu þar sem töluvert vantar upp á að hún sé nægilega þverfagleg og hafi á að skipa iðjuþjálfum.

Eins og áður sagði fléttast aðferðir endurhæfingar markvisst inn í nám iðjuþjálfar eins og annarra lykilstétta innan endurhæfingar. Í aðgerð 19 í tillögunum er nefnt að koma þurfi á laggirnar þverfaglegu diplómanámi í endurhæfingu. Við bendum á að slíkt nám er þegar í boði við Háskólann á Akureyri, bæði sem framhaldsnám til 120 ECTS eininga og diplóma til 40 ECTS eininga (www.unak.is).

Skipulag þjónustu og aðgengi fólks

ÍPÍ hefur lengi bent á að hér á landi skorti samfellu í endurhæfingu auk þess sem aðgengi fólks að þverfaglegri endurhæfingu þar með talið iðjuþjálfun, sem snýst um að efla færni og þátttöku fólks sem býr við færniskerðingar og hindranir í umhverfi, sé verulega ábótavant í grunnþjónustu landsmanna. Hér er átt við heilsugæslu, velferðarþjónustu sveitarfélaga og skólþjónustu. Líkt og WHO bendir á í ráðleggingum sínum þá er endurhæfing samtvinnuð þjónustu á öllum stigum heilbrigðiskerfisins. Skýr ábyrgð og verkaskipting þarf að vera til staðar. Í Noregi er það tekið fram að endurhæfing sé bæði á hendi heilbrigðisyfirvalda og sveitarfélaga. Hér er landslagið flóknara þar sem þriðji geirinn og einkageirinn hafa einnig stóru hlutverki að gegna innan endurhæfingarþjónustu. Við viljum sjá að heildarábyrgð sé á hendi bæði heilbrigðis- og félagsmálaráðuneytis – samsé ráðuneytum velferðar.

Endurhæfingin byrjar heima og skarast við forvarnir innan fyrsta stigs þjónustu í heilbrigðis-, félags- og skólakerfi. Með því að tryggja gott aðgengi fólks með vægari færniskerðingar að endurhæfingarúrræðum, þar sem snemmtæk íhlutun er í forgrunni má fyrirbyggja þörf á sérhæfðari og dýrari þjónustu síðar. Endurhæfing í heimahúsi á Velferðarsviði Reykjavíkurborgar er gott dæmi um þetta þar sem markmiðið er að auka sjálfsbjargargetu fólks og þátttöku í samfélaginu með áherslu á eldri borgara.

Afar brýnt er að endurhæfing sé aðgengileg og þjónustan skipulögð út frá þörfum og færniskerðingum notenda í stað sjúkdómsgreininga. Við teljum varhugavert að hólfa endurhæfingu meira niður en nú þegar er gert, hvort heldur sem er út frá aldri eða grunnástandi fólks en erum jafnframt meðvituð um að þegar endurhæfingin verður sérhæfðari þá getur slíkt verið nauðsynlegt. Líkt og tíðkast hefur hingað til hér á landi þegar rætt er um velferðarþjónustu teljum við nægilegt að skipta endurhæfingu í þrjú þjónustustig líkt og

gert er í heilbrigðisstefnu til 2030 í stað fimm stiga (bls. 13-14). Nauðsynlegt er að bæta stórlega aðgengi að þjónustu iðjupjálfa á fyrsta stiginu. Ef heilsugæslan á til dæmis að vera betur í stakk búin til að meta þörf fólks fyrir hjálparkæki og aðlögun umhverfis heima við, svo dæmi sé tekið þá þarf að vera tryggt að iðjupjálfar séu til staðar til að sinna slíkum verkefnum. Í ljósi þess er nauðsynlegt að tryggja að iðjupjálfi sé ráðinn í bakhjarlateymi innan heilsugæslunnar.

Í skýrslunni kemur fram að iðjupjálfar starfi á öllum heilbrigðisstofnunum í heilbrigðisumdæmunum. Þetta rímar ekki við þær upplýsingar sem ÍPÍ hefur nú í byrjun árs 2020 (sjá töflu). Afar mismunandi er hvernig störfum viðkomandi iðjupjálfa er háttað og hvernig aðgengið er að þjónustu þeirra er fyrir notendur heilsugæslunnar. Sem dæmi um ósýnileika iðjupjálfunar innan heilsugæslunnar þá kemur ekkert upp á heilsuvera.is þegar „iðjupjálfun“ eða „iðjupjálfi“ er slegið inn í leitarstiku vefsíðunnar.

Heilbrigðisstofnun	Fjöldi iðjupjálfa
Heilsugæsla höfuðborgarsvæðisins	4
Heilbrigðisstofnun Vestfjarða Hvest	2
HSN Blönduós	1
HSN Akureyri	3
HSN Húsavík	2
Heilbrigðisstofnun Austurlands Egilsstaðir	2
Heilbrigðisstofnun Suðurlands	2
Heilbrigðisstofnun Suðurlands, Hornafirði	1
Alls 8 stofnanir	17

ÍPÍ fær reglulega erindi frá heimilislæknum þar sem verið er að leita upplýsinga um hvert hægt er að vísa fólki í iðjupjálfun þar sem þörf er á þjálfun við daglega iðju, heimilisathugun og hjálparkæki. Löng bið er eftir þjónustu iðjupjálfa Gigtarfélagsins en þar starfar einn iðjupjálfi í 75% starfi. Örfáir iðjupjálfar sinna verktakaþjónustu og hún er ekki niðurgreidd af Sjúkratryggingum Íslands.

Ýmis atriði

ÍPÍ hvetur til þess að í stað „sjúklings“ sé notað „skjólstaðingur“, „fólk“ eða „notandi“. Það er alveg ljóst að fólk þarf ekki að vera sjúklingar til að nýta heilbrigðisþjónustu þ.m.t. endurhæfingu. Að auki á það ekki við að nota hugtakið sjúklingur þegar um er að ræða fjölbreyttan hóp fatlaðs fólks. Einnig bendum við á að víða stendur skrifað „iðjupjálfi“ og „iðjupjálfar“ í skýrslunni og óskum við eftir því að það verði leiðrétt. Starfsheiti okkar er „iðjupjálfi“ og „iðjupjálfar“.

Við vekjum athygli á nýrri skýrslu iðjupjálfafélaga á Norðurlöndunum þar sem virði iðjupjálfunar út frá heilsuhagfræðilegu sjónarhorni var kannað. Birtar greinar voru kerfisbundið teknar saman (e. *systematic review*) og sýndu niðurstöður að íhlutun iðjupjálfa hefur ótvíræðan samfélagslegan ávinning (<http://www.ii.is/felagid/frettir/skyrsla-idjuthjalfun-borgar-sig>).

Að lokum viljum við hvetja eindregið til þess að unnið verði áfram með endurhæfingarstefnuna, hún þróuð og betrubætt á vettvangi vinnusmiðju í þjóðfundastíl þar sem saman koma fagfélög, hagsmunastamtök, fagfólk af starfsvettvangi endurhæfingar og fræðasamfélagið á þessu sviði. Fyrirliggjandi tillaga er góð byrjun en þarf að vinnast áfram í samstarfi við notendur og fagfólk.

Með vinsemd og virðingu,

f.h. Iðjupjálfafélags Íslands
Þóra Leósdóttir, formaður
thoraleo@bhm.is